

**ISTIQLOL DAVRI O‘ZBEK ADABIYOTIDA URUSH MAVZUSINING
BADIY TALQINI**

Primova Ro‘zigul Abduqodirovna

Qarshi Iqtisodiyot va Pedagogika universiteti

O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasida o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada istiqlol davri o‘zbek adabiyotida urush mavzusining badiiy talqini, estetik va ijtimoiy-falsafiy yondashuvlari tahlil etiladi. Mualliflar tomonidan yaratilgan asarlar orqali urushning inson ruhiyati, shaxsiy kechinmalar, milliy o‘zlik, ijtimoiy adolat, ayol obrazlari va mardlik timsollari orqali yoritilishi o‘rganiladi.*

Kalit so‘zlar: *o‘zbek adabiyoti, urush mavzusi, istiqlol davri, milliy o‘zlik, inson ruhiyati, ayol obrazlari, mardlik, ijtimoiy adolat.*

Аннотация. *В данной статье анализируется художественная интерпретация темы войны в узбекской литературе периода независимости, а также эстетические, социальные и философские подходы к ней. Рассматриваются произведения современных авторов, в которых тема войны раскрывается через призму человеческой психологии, личных переживаний, национальной идентичности, социальной справедливости, образов женщин и героизма.*

Ключевые слова: *узбекская литература, тема войны, период независимости, национальная идентичность, человеческая психология, женские образы, героизм, социальная справедливость.*

Annotation. *This article analyzes the literary interpretation of the theme of war in Uzbek literature during the period of independence, focusing on its aesthetic, social, and philosophical dimensions. The works of modern authors are examined to explore how war is portrayed through human psychology, personal experiences, national identity, social justice, female characters, and symbols of bravery.*

Keywords: *Uzbek literature, theme of war, independence period, national identity, human psychology, female characters, heroism, social justice.*

Istiqlol davri O‘zbekiston tarixida yangi bir sahifa ochdi. Bu davr nafaqat siyosiy va iqtisodiy o‘zgarishlar, balki ma’naviy-ma’rifiy sohalarda ham chuqur siljishlarga sabab bo‘ldi. Ayniqsa, adabiyotda urush mavzusi yangi yondashuvlar, estetik qarashlar va ideologik talqinlar asosida qayta ko‘rib chiqildi. Urush – bu faqat harbiy harakatlar yoki strategiyalar majmui emas, balki insoniyat hayotining eng murakkab va fojiali sinovidir. Shu bois, u adabiy ijod uchun doimiy ilhom manbai bo‘lib kelgan.

O'zbek adabiyotida urush mavzusi qadimgi davrlardan boshlab mavjud bo'lgan. Ammo istiqlol yillarida bu mavzu yangi falsafiy va badiiy kontekstda yoritila boshladi. Adiblar urushni nafaqat tarixiy voqelik sifatida, balki insoniy kechinmalar, ijtimoiy o'zgarishlar va madaniy jarayonlar orqali tahlil qilganlar. Urushning fojiali oqibatlari, mardlik va jasorat, ruhiy iztiroblar, shaxsiy kurashlar va ijtimoiy muammolar badiiy asarlarda markaziy o'rin egallaydi. Istiqlol davrida yaratilgan asarlar urush mavzusini har tomonlama yoritishga intildi. Yozuvchilar o'z asarlarida urushning insoniy qiyofasini – uning ichki dunyosi, azob-uqubatlari, ruhiy sinovlari va mardlik namoyonlarini tasvirlashga harakat qilishdi. Qahramonlar obrazlari orqali insoniy his-tuyg'ular, shaxsiy tanlovlar va hayotiy qarorlar ifoda etiladi. Ayniqsa, urushdan keyingi tiklanish jarayoni, ruhiy va ma'naviy qayta qurilish masalalari chuqur tahlil qilinadi.

Urush va milliylik masalasi ham adabiyotda muhim mavzuga aylangan. Folklor elementlari, tarixiy xotiralar va xalqona obrazlar orqali yozuvchilar milliy o'zlikni mustahkamlashga intildilar. Bu orqali urush tajribasi xalqning umumiy xotirasi sifatida aks ettirilib, o'zbek milliy ruhiyatining bir bo'lagiga aylandi.

Urush mavzusida yozilgan asarlarda mardlik va jasorat alohida urg'u bilan yoritiladi. Qahramonlik obrazlari, fidokorona harakatlar va insoniy fazilatlar orqali urushning chinakam mohiyati ochib beriladi. Bu obrazlar o'quvchini ruhiy jihatdan tarbiyalash, ma'naviy kuch bag'ishlashga xizmat qiladi. Shuningdek, ayollar qahramonligi ham alohida e'tiborga loyiq. Ba'zi asarlarda urushda ayollarning tutgan o'rni, ularning fidoyiligi, sabr-toqati va kuchli iroda bilan olib borgan kurashlari tasvirlanadi. Bu, o'z navbatida, urush mavzusining keng va ko'p qirrali yoritilishiga olib keladi. Quyidagi asarlar mazmuni orqali bu yondashuvlar yaqqol namoyon bo'ladi: Qo'chqor Norqobilning “Daryo ostidagi yig'i” qissasida urushning inson hayotidagi fojiali oqibatlari, shaxsiy va ijtimoiy kurashlar yoritilgan. Qahramonlarning ichki kechinmalari, mardlik va jasorat mavzulari chuqur tahlil qilinadi. “... Hammamiz biror tasodif ro'y berib, orqaga qaytishni juda-juda xohlayotgandik. Texnikalar ustida buyruqni kutayotgan askarlarning rang-ro'yi qo'rquv zo'ridan sarg'ayib ketgan, biroq hamma sirtiga suv yuqitgisi kelmas, har kim o'zini befarq qilib ko'rsatar, ammo ko'zlar ko'zlarga to'qnashganda munglar zohir qaroqlardan bir og'ir dard, yuraklarning bezovtaligini anglash mumkin edi. Barchamizning suyan chig'imiz sigaret edi. Jangchilarning yashagisi kelardi. Biz istak xohishi Vatan niqobini kiygan davr siyosati qo'lida ezg'ilanayotgan sho'rpehonalar edik, xolos. Bizni sharmandalarcha aldadilar, ruhan majruh qilib tashladilar, endi bilsam. Qisqasi Kremlning gunohlari bo'yi barobar yuksalayotgan edi. Negaki bu yoqlarda endigina oq-qorani taniyotgan yigitlar qirilayotgan edi, tiriklar ham o'lib bo'lgan edi.¹⁵ Ushbu parcha urush mavzusining insoniy va mafkuraviy mohiyatini lo'nda va ta'sirli tarzda yoritadi. Askarlarning orqaga qaytishga bo'lgan ichki istagi ularning ruhiy ezilishidan dalolat beradi. Qo'rquv va tashvish tashqi sovuqqonlik bilan berkitilgan, ammo ko'zlar orqali yurakdagi og'riq fosh

¹⁵. Norqobil Q, “Daryo ostidagi yig'i”, T.:G'ofur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2024 – 57 b.

etiladi. “Sigaret suyanish vositasi” sifatida talqin qilinib, askarlarning ruhiy tayanchga muhtojligi ochib beriladi. “Vatan niqobidagi siyosat” ifodasi orqali muallif mafkura va haqiqat o‘rtasidagi ziddiyatni fosh qiladi. Parchaning yakunidagi “tiriklar ham o‘lib bo‘lgan edi” iborasi urushning inson ruhiyatiga yetkazgan halokatli zarbasini obrazli ifodalaydi. “Quyoshni kim uyg‘otadi” qissasida urush va tinchlik, milliylik masalalari ko‘tarilgan. Yozuvchi urushning xalq hayotiga ko‘rsatgan ta‘sirini, tinchlikka erishish zaruratini san‘atkorlik bilan tasvirlaydi.

Nabi Jaloliddinning “O‘limning rangi” qissasida urushning inson hayotiga ko‘rsatgan zarari yoritilgan. Muallif urush fojialarini va odamlarning ruhiy holatini chuqur o‘rganadi. “Men eski qo‘lyozmalarim ichidan avaylab- asrab kelayotganim ko‘k muqovali qalin jildli ikkita kundaliklar daftarimni olib varaqlayapman. Men uni urushda tutganman. Deyarli har kuni bir, bir yarim sahifa o‘zim guvoh voqealarni qog‘ozga tushirganman. Xullas, yo‘lini topib, shaklini o‘ylab-o‘ylab ko‘rsam duppa-durust roman chiqadi. Shu kundaliklardan ayrim voqealarni e‘lon qilishga jur‘at qildim. Men bu orqali inson taqdiri, inson yuragining og‘riqlari, hayotni sevish, qadrlash, sabr va matonat haqida fikr yuritmoqchiman. Qolaversa, urushning nechog‘lik dahshat va fojia ekanini izohlashning hojati bo‘lmasa kerak.”¹⁶

Ushbu parcha urushni boshidan kechirgan yozuvchining shaxsiy kundaliklari asosida yozilgan. Muallif o‘zining kundaliklarini badiiy asarga aylantirish niyatida, bu orqali u inson taqdiri, ruhiy iztiroblar, sabr, matonat va hayotni qadrlash haqida fikr yuritadi. Parchada urush nafaqat tarixiy voqea, balki inson qalbiga chuqur ta‘sir qiluvchi fojiaiy hodisa sifatida tasvirlangan. Kundalik — bu yerda nafaqat xotira, balki badiiy haqiqatni ifodalovchi manba sifatida namoyon bo‘ladi.

Baxtiyor Abdug‘afurning “O‘zbechka, Snayper qiz qissasi” asarida ayollarning urushdagi roli va ularning jasoratini tasvirlaydi. Ayol obrazlari orqali fidoyilik, sabr-toqat va hayot uchun olib borilgan kurash yoritiladi. Asarda urushning insoniyat hayotidagi izlari, ijtimoiy adolatsizlik va ruhiy iztiroblar tasvirlangan. Muallif urushdan kelib chiqadigan nohaqliklar va ularning inson hayotiga ko‘rsatgan ta‘sirini tahlil qiladi.

Xulosa qilib aytganda, istiqlol davri o‘zbek adabiyotida urush mavzusi estetik, ijtimoiy va falsafiy jihatdan chuqur yoritilgan. Bu asarlar orqali nafaqat tarixiy xotira, balki inson ruhiyati, milliy o‘zlik va jamiyat taraqqiyotiga oid masalalar keng ochib berilgan. Shu tariqa, urush mavzusi o‘zbek adabiyotining muhim va dolzarb yo‘nalishlaridan biriga aylangan.

¹⁶ Norqobil Q. “Quyoshni kim uyg‘otadi?": qissalar, hikoyalar. – T.: “Sharq” NMAK, 2007. – 320–322-betlar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Adabiyot nazariyasi. 2 tomlik. 1-tom. – Toshkent. Fan. 1978. – 416 b.
2. Baxtiyor Abdug‘afurov Uzbechka. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019. – 288 b.
3. Norqobil Q, “Daryo ostidagi yig‘i” , T.:G‘ofur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2021. –112b
4. Norqobil Q. “Quyoshni kim uyg‘otadi?": qissalar, hikoyalar. – T.: “Sharq” NMAK, 2007. – 325b
5. Adabiyot nazariyasi. 2 tomlik. 1-tom. – Toshkent. Fan. 1978. – 416 b.
6. Baxtiyor Abdug‘afurov Uzbechka. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019. – 288 b.
7. www.google.com
8. www.wikipedia.org